

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора, завідувача відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України Авшенюк Наталії Миколаївни на дисертацію Стойки Олесі Ярославівни «Тенденції цифровізації професійної підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки.

Розвиток вищої педагогічної освіти у соціально й економічно розвинених країнах світу, зокрема країнах Європейського Союзу, характеризується низкою тенденцій, зокрема інтеграцією, неперервністю, демократизацією, інклюзивністю, а останніми десятиріччями – інтенсифікацією інформатизації й цифровізації. Нині запорукою успішної професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників, безсумнівно, є відповідність зазначеним тенденціям. Перспективи євроінтеграції України та успішне розв'язання стратегічних завдань сучасної освітньої політики зумовлюють ґрунтовне вивчення й урахування провідних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти в міжнародному вимірі, зокрема й тих, які сприяють розбудові цифрового середовища професійної підготовки і розвитку вчителів. Цифровій економіці сучасного суспільства з його мінливими потребами й очікуваннями необхідні педагогічні працівники, які здатні легко адаптуватися до різних, у тому числі цифрових, технологій та інформаційних середовищ навчання. Ця здатність полягає не лише у використанні сучасних технічних засобів і технологій навчання в освітньому процесі, а у прогнозуванні майбутніх змін та підготовці учнів до життя у високотехнологічному суспільстві. Дослідження досвіду впровадження стандартів цифровізації вищої освіти, тенденцій професійної підготовки педагогічних працівників сприятиме зростанню ефективності вітчизняної педагогічної освіти в умовах поглиблення демократизації суспільства, її входження до європейського соціально-економічного і освітньо-культурного простору.

У контексті наведених міркувань, вважаємо дисертаційне дослідження О. Я. Стойки, що присвячене обґрунтуванню та порівнянню тенденцій цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині й Україні з урахуванням стратегічних напрямів інтеграції вітчизняної освіти до європейського освітнього і наукового простору, актуальним та важливим для збагачення інформаційно-ідейного й змістово-дидактичного поля розбудови професійно-

педагогічної галузі України в умовах сучасних соціальних і технологічних перетворень.

Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 15 від 28 грудня 2021 р.), та уточнено вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 2 від 9 лютого 2024 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Беззаперечна цінність дослідження зумовлена тим, що *вперше* досліджено тенденції цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині й Україні та диференційовано їх на державному рівні і рівні закладів освіти; здійснено порівняння тенденцій цифровізації підготовки вчителів у країнах, обраних для дослідження; виокремлено наскрізні (загальні), специфічні (особливі) та локально-специфічні тенденції, що характерні для цих країн; визначено конструктивні ідеї та перспективні напрями використання польського й угорського досвіду цифровізації підготовки вчителів в Україні; сформульовано напрями подальшого розвитку цифровізації підготовки вчителів в Україні.

Вважаємо коректним формулювання вказаних елементів наукової новизни, які віддзеркалюють основні відмінності між сталістю уже відомих положень й орієнтацією на результати, досягнення яких є актуальними з впровадженням у практику, а їх кількісні показники та кваліфікаційна значимість відповідають нормативним вимогам щодо написання докторських дисертацій.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації, автореферату й публікацій О. Я. Стойки є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів дослідження.

Викладений у вступі науковий апарат дисертації уможливив формування цілісного алгоритму розв'язання досліджуваної проблеми, на вирішення якої дисертанткою спрямовано 8 завдань дослідження. Відповідно до теми дисертації О. Я. Стойка чітко визначила адекватні завданням теоретичні, емпіричні та статистичні методи наукового пошуку, що забезпечили: кваліфіковану роботу з науковою літературою, нормативно-правовими документами, фактами та даними; вивчення та узагальнення вітчизняних і зарубіжних сучасних підходів до досліджуваної проблеми; розроблення методологічних і концептуальних засад наукового пошуку; дослідження явища цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині й Україні в сукупності сутнісних характеристик і напрямів розвитку; обґрунтування та класифікацію тенденцій цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині й Україні; прогностичне обґрунтування розвитку цифровізації підготовки вчителів в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду; формулювання узагальнених висновків.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування відібраних автором методологічних підходів дослідницького пошуку, а саме: системного, що уможливив вивчення проблеми цифровізації підготовки учителів в Республіці Польща, Угорщині й Україні як складного педагогічного феномену та цілісної системи; акмеологічного, що сприяв дослідженню цифровізації підготовки вчителів як процесу їхнього вдосконалення та саморозвитку; компетентнісного, що вмотивував аналіз форм, методів і засобів розвитку цифрової компетентності вчителів та учнів; компаративного, що уможливив здійснення порівняння та класифікації тенденцій цифровізації підготовки вчителів та діяльнісного, що слугував для характеристики ефективних форм, методів і технологій розвитку цифрової компетентності вчителів.

Дисертаційна робота О. Я. Стойки чітко структурована. Зміст роботи відповідає меті і завданням дослідження, відображає хід їх виконання.

Зазначимо, що, на наш погляд, вагомим результатом рецензованої дисертаційної роботи є усистематизована джерельна база. Вона відповідає вимогам до компаративного педагогічного дослідження, свідчить про обізнаність автора з усіма існуючими типами джерел, у яких розкриваються питання професійної підготовки й розвитку вчителів на засадах цифровізації педагогічної освіти в європейських країнах. На різних етапах наукового пошуку було використано 825 найменування, в тому числі 422 іноземними мовами. Основою дослідження стали: законодавчо-нормативні й статистичні документи України, Угорщини, Республіки Польща і Європейського Союзу; психолого-педагогічні, і філософські дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців із проблем цифровізації освіти, модернізації та реформування підготовки вчителів; офіційні документи й аналітичні матеріали міжнародних організацій та професійних асоціацій; спеціалізовані періодичні та довідкові видання.

Рівень апробації результатів дослідження також є достатнім і підтверджується участю дисертантки у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних масових заходах різного рівня.

4. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Наукові здобутки О. Я. Стойки з проблеми цифровізації професійної підготовки вчителів у визначених країнах Європейського Союзу складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень з проблем розвитку педагогічної науки, університетської освіти, професійної підготовки педагогічних працівників, цифровізації освітнього середовища тощо. Не викликає сумніву практичне значення результатів рецензованої дисертаційної роботи, оскільки автором розроблено і впроваджено: методичні рекомендації «Цифровізація підготовки вчителів: досвід Республіки Польща», «Цифровізація підготовки вчителів: досвід Угорщини» та авторську монографію «Тенденції цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині і Україні: порівняльний

аналіз», які можуть використовуватися педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти та науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти України для розроблення нових і осучаснення наявних освітніх програм підготовки вчителів, а також урізноманітнення змісту навчальних дисциплін відповідного спрямування.

Теоретичні положення та обґрунтовані рекомендації щодо використання конструктивних ідей вітчизняного і зарубіжного досвіду можуть слугувати науковою основою у процесі оновлення системи педагогічної освіти в Україні, насамперед, для розроблення концептуальних і нормативних документів із проблем цифровізації педагогічної освіти на стратегічному рівні державної освітньої політики; обґрунтування стандартів вищої освіти за педагогічними спеціальностями; стратегій і концепцій професійної підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу; створення умов для міжнародної співпраці та формування у студентів педагогічних університетів цифрової компетентності.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений обґрунтуванням перспектив розвитку цифровізації підготовки вчителів у закладах вищої освіти України в умовах євроінтеграційних процесів, констатацією необхідних змін, їх інтенсивності і продуктивності, шляхів вирішення відповідних завдань, окресленням досягнень, очікуваних результатів та потенційних ризиків на підставі SWOT-аналізу цифровізації вищої педагогічної освіти в Україні.

5. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертація О. Я. Стойки має науково обґрунтовану структуру і складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, переліку використаних джерел та додатків (5 додатків на 47 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 572 сторінки, основний зміст викладено на 425 сторінках. Робота містить 23 таблиць і 13 рисунків.

Принагідно відзначаємо вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати дослідницький матеріал. Аналіз змісту дисертації О. Я. Стойки засвідчив, що дисертація системно організована: структура відображає логічний виклад дослідницької думки; окреслено його об'єкт і предмет; визначено мету; чітко сформульовані завдання, у відповідності до яких послідовно викладено зміст тексту дисертації; у висновках забезпечено доказове вирішення поставлених завдань.

Вектор розкриття і дослідження проблеми надає роботі новизни, оригінальності та наукової цінності. Кожний із розділів дисертації вирізняється певним внеском у розкриття проблеми обґрунтування тенденцій цифровізації підготовки вчителів у Республіці Польща, Угорщині й Україні та їх порівняння з метою встановлення відповідності досвіду України європейським стандартам.

У першому розділі дисертації «Цифровізація підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні як об'єкт наукового дослідження» на основі конкретизації ключових понять дослідження («цифровізація», «цифрова освіта», «цифровізація підготовки вчителя», «цифрова грамотність», «цифрова компетентність вчителя») у працях українських і зарубіжних учених авторкою запропоновано власне визначення ключових категорій дослідження у їхньому взаємозв'язку: «цифровізація підготовки вчителя» як «процес формування і подальшого розвитку цифрової компетентності вчителя задля забезпечення якості загальної середньої освіти відповідно до вимог цифрового суспільства та під час кризових станів в системі освіти»; «цифрова компетентність учителя» як «здатність учителя ефективно використовувати цифрові технології у навчанні та управлінні освітнім процесом задля забезпечення якості освіти, досягнення освітніх цілей, взаємодії з учнями, батьками, колегами». Здійснений семантичний аналіз та витлумачення основних категорій дослідження стало основою для розроблення концепції дослідження тенденцій цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині й Україні та порівняння базових понять дослідження у польському, угорському та українському науковому дискурсі.

Заслуговує на увагу сутнісне обґрунтування нормативно-правового, організаційно-методичного, специфічно-освітнього, прогностично-розвивального критеріїв для здійснення порівняльного аналізу тенденцій у країнах, обраних для дослідження. Зазначений підхід уможливив здійснення порівняння та класифікації тенденцій цифровізації підготовки вчителів та виявлення особливостей розвитку їх цифрової компетентності, а також виокремлення наскрізних, специфічних і локально-специфічних тенденцій для Республіки Польща, Угорщини й України.

Другий «Цифровізація підготовки вчителів в Республіці Польща» і третій «Цифровізація підготовки вчителів в Угорщині» розділи дисертації присвячені: 1) аналізу розгалуженого, проте узгодженого з вимогами європейського освітнього простору та рекомендаціями міжнародних організацій законодавчого забезпечення цифровізації підготовки вчителів; 2) характеристиці різноманітних організаційних форм розвитку цифрової компетентності вчителів у системі базової та післядипломної педагогічної освіти, які зреалізуються на державному й місцевому рівнях закладами освіти, професійними асоціаціями профільними організаціями; 3) виокремленню особливостей цифровізації підготовки вчителів у контекстному середовищі зазначених європейських країн, зокрема для Республіки Польща дисертанткою встановлено поєднання традиційного навчання з хмарним середовищем; постійний розвиток обсягу і рівня цифрової доступності навчальних засобів, послуг і форм спілкування зі студентами та викладачами; оцифрування навчальних матеріалів деканатів, впровадження електронних ідентифікаційних карток тощо; персоналізація навчання; акцент на розвиток цифрової компетентності тощо; натомість Угорщина, на думку дослідниці, вирізняється

доповненням форм змішаної освіти повним онлайн-інституційним навчанням; забезпеченням умов для розвитку цифрової компетентності упродовж життя через освітні портали та платформи для учнів та вчителів; створенням центрів цифрових інновацій, метою яких є розвиток цифрових навичок для конкурентоздатності на сучасному ринку праці.

Цінним є осмислення основних напрямів цифровізації підготовки вчителів у вітчизняній системі педагогічної освіти, який здійснено О. Я. Стойкою у четвертому розділі дисертації «Цифровізація підготовки вчителів в Україні». Крізь призму ретроспективного аналізу нормативно-правової бази цифровізації освіти в Україні, авторка робить важливий висновок про ключову роль цифрової компетентності учителів у стратегічних цілях розвитку української системи освіти, зокрема в умовах воєнного стану. До особливостей цифровізації підготовки вчителів в Україні дисертанткою зараховано: спрямування цифровізації освіти на створення освітніх ресурсів, цифрових платформ та середовищ у поєднанні з якісним доступом до Інтернету; врахування наслідків та ризиків цифровізації освіти у підготовці вчителів; використання імерсивних технологій та штучного інтелекту в підготовці вчителів тощо.

Варто підкреслити, що простежується системний підхід при розгляді дисертанткою теоретичних засад і практичних підходів процесів цифровізації педагогічної освіти у трьох країнах, обраних для дослідження, що виразилося у визначенні тенденції цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні на державному рівні та рівні закладу освіти, а також поглибити рівень їхньої диференціації за рахунок класифікації у три групи: наскрізні (загальні) тенденції, що відображають спільні процеси цифровізації підготовки вчителів у всіх країнах; специфічні (особливі) тенденції, що відображають специфіку кожної країни та локально-специфічні (інноваційні) тенденції, які виявляються на рівні окремих закладів освіти конкретної країни.

Вагоме значення для розбудови вітчизняної системи вищої педагогічної освіти мають результати дослідження, висвітлені у п'ятому розділі дисертації «Порівняння тенденцій цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні». Об'єктивна потреба осмислення прогресивних напрямів розвитку вітчизняної системи підготовки вчителів, з огляду на вимоги швидкозмінного ринку праці й технологічного поступу суспільства актуалізує увагу до дослідження відповідного зарубіжного досвіду, узагальнення його конструктивних ідей та окреслення оптимальних шляхів модернізації професійної підготовки компетентних педагогів у нашій країні.

В умовах інтенсивного реформування вищої педагогічної освіти в Україні, маємо позитивно відмітити зазначені наукові здобутки дисертантки, які у подальшому, сприятимуть, на нашу думку, оновленню вимог до змісту освітньо-професійних програм з підготовки вчителів, а також приведення до міжнародних

стандартів оцінювання цифрової компетентності педагогічних працівників. Структуровані знання про особливості цифровізації професійної підготовки вчителів у трьох досліджуваних країнах стали валідним підґрунтям для розроблення рекомендацій щодо напрямів подальшого розвитку цифровізації підготовки вчителів в Україні, зокрема: забезпечення широкого доступу до мережі Інтернет в системі очного, дистанційного та змішаного навчання; поповнення бібліотечних фондів та репозитаріїв освітніх організацій електронними підручниками й інтерактивними мультимедійними навчальними посібниками; створення інформаційно-методичних центрів для підвищення рівня цифрової компетентності педагогічних працівників, ознайомлення всіх суб'єктів освітніх відносин з новітніми цифровими технологіями і методами їх використання в освітній практиці тощо. Рекомендації розроблено з використанням методів екстраполяції на підставі компаративного аналізу визначення нормативно-правових, організаційних, змістових і процесуальних особливостей цифровізації підготовки вчителів, що притаманні системам безперервної педагогічної освіти Республіки Польща, Угорщини й України.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи новизну, теоретичне і практичне значення рецензованого дослідження вважаємо за необхідне висловити зауваження та побажання щодо його можливого удосконалення.

1. Авторкою дисертації ґрунтовно висвітлено і підкреслено здобутки України у процесі цифровізації освіти і підготовки вчителів, що значною мірою зумовлені необхідністю забезпечення якості освіти і збереження контингенту здобувачів освіти в умовах пандемії COVID – 19 та запровадження воєнного стану з лютого 2022 року й донині. Вважаємо, що висвітлення досвіду України щодо цифровізації підготовки вчителів за результатами дослідження, адресованого країнам ЄС, посилило б позицію України в Європейському освітньому й науковому просторі та сприяло б поширенню унікального українського досвіду.

2. Ми погоджуємося з методологічними позиціями О. Я. Стойки. Разом з тим зазначимо, що дослідження є міждисциплінарним і потребувало знань з педагогіки, психології, інформаційних і цифрових технологій, філософії сучасної освіти. Тому, на наш погляд, до рівнів методологічної основи дослідження варто було б додати міждисциплінарний, що сприяло б поглибленню висвітлення питань щодо специфіки процесів цифровізації підготовки вчителів в обраних для дослідження країнах та цивілізаційних змін, що впливають на діяльність вчителя.

3. Авторка порівняльно-педагогічного дослідження зазначає, що процеси цифровізації підготовки вчителів у Республіці Польща і Угорщині відбуваються відповідно до нормативної бази Європейського Союзу, наводить такі документи у відповідних розділах дисертації. Разом з тим, на наше переконання, значний інтерес для України представляє узагальнення та систематизація європейських

документів, що дозволило б простежити динаміку процесів цифровізації підготовки вчителів в ЄС та Україні.

4. У дисертації О. Я. Стойки виокремлено три групи тенденцій цифровізації підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні – наскрізні (загальні), специфічні (особливі) та локально-специфічні, що є вагомим науковим результатом дослідження. Вважаємо, що локально-специфічні тенденції потребують детального розкриття як такі, що характерні для кожної країни.

5. На нашу думку, в основному тексті дисертації бракує таблиць і рисунків, які авторка винесла у додатки. Їх розташування в основному тексті сприяло б конкретизації, поглибленню та унаочненню важливих аспектів рецензованого дослідження.

Однак висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер та суттєво не впливають на загальний науково-теоретичний рівень дисертаційної роботи О. Я. Стойки та мають на меті зосередити увагу на більш докладному вивченні окремих проблем вищої педагогічної освіти та педагогічної науки загалом.

7. Повнота викладання результатів в опублікованих працях.

Результати дослідження, наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в 47 наукових працях. З-поміж них: 1 одноосібна монографія; 2 методичних рекомендацій; 22 одноосібні статті та 2 статті у співавторстві у провідних фахових виданнях України, 1 стаття у співавторстві у зарубіжному періодичному виданні; 4 статті у співавторстві у зарубіжних виданнях, які входять до наукометричних бази Scopus та Web of Science; 15 тез у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

8. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Структура і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Зміст монографії і наукових публікацій автора відображають основні результати і висновки, що розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації О. Я. Стойки. Вони засвідчують належний науково-теоретичний рівень рецензованої дисертаційної роботи. Отримані наукові результати виокреслюють високий рівень набуття авторкою компетентностей у впровадженні методології дослідницької роботи, що забезпечило розв'язання пропонованої проблеми, яка має світове та загальнонаціональне значення.

9. Висновок.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження Стойки Олесі Ярославівни «Тенденції цифровізації професійної підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні» є своєчасною, завершеною, фундаментальною самостійною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі

педагогічної освіти, що дали змогу автору здійснити комплексне вирішення актуальної проблеми вдосконалення професійної підготовки вчителів у педагогічних університетах України з урахуванням конструктивних ідей європейського досвіду. Результати дослідження сприятимуть удосконаленню нормативного, організаційного, змістового, навчально-методичного та інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної вищої педагогічної освіти на основі загальноєвропейських принципів та цінностей.

Ураховуючи нагальність і важливість, наукову новизну, достовірність й суттєве практичне значення результатів дослідження, дисертація Стойки Олеси Ярославівни «Тенденції цифровізації професійної підготовки вчителів в Республіці Польща, Угорщині та Україні» відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 року та вимогам МОН України, що висуваються до опублікування докторських дисертацій, а його автор – Стойка Олеся Ярославівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу зарубіжних систем
педагогічної освіти і освіти дорослих
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Handwritten signature of H.M. Avshenok

Н.М. Авшенюк

